

A black and white portrait of Heckenast Gusztáv, a man with a high forehead, receding hair, and a serious expression. He is wearing a dark suit jacket, a white shirt, and a dark tie. The portrait is centered at the top of the page.

Heckenast Gusztáv

l e v e l e

Adalbert Stifterhez

Pest, 1845. április 10.

Kedves Barátom,

ma csak nagyon keveset írhatok Önnek, mert húsvét óta kissé be van gyulladva a bal szemem, ami az igénybevételnek csak egy bizonyos mértékét engedi meg nekem. És ezt a mértéket az Ön új elbeszélése, *A megjelölt fenyő* ismételt elolvasásának óhajtom szentelni.

Egészen csodálatos, ahogy már az első sorok megjelenítik az Ön szülővárosa környékét! „Ha az ember Oberplanról észak felé indul a Brunnbergen át, akkor útjába esik a Jóvíz-forrás melletti fogadalmi kápolna, és még följebb, a magasban ott áll egy egyszerű, piros kereszt. Ott az ember látja maga alatt a kisváros szürke háztetőit, távolabb a város lakóinak nem túl bőven termő szántóföldjeit, és jobb kéz felé a távolban ama nagy kiterjedésű réteket, melyeken át összeviszza tekergőzve, mint egy csillámló kígyó, a Moldva lomhán hömpölyög.” Őszintén be kell vallanom Önnek, ilyesféle tájleírások Oberplanba csábítják az olvasót, Önnel közösen eszközlendő barangolások végett. Ó, jaj, ha ráérnék, és nem volna oly nagy a távolság! Az Ön szavaiban szinte már tapintom mind a növények lágyágát, mind a kőzet keménységét: „Az egész széles hegyet, amelynek nyergén áll a kereszt, nem borítja más, csupán borókabokrok. Köztük oly rövid a fű, mintha nyírnák, és itt is, amott is felszínre bukkan a szürke málladékkal fedett gránit. A hegyről körbetekintve, szinte az egész horizonton semmi más nem látható, mint a Cseh-erdő párába burkolódzó szalagjai és elágzásai.”

Az Ön új műve olyan, mint Goethe valamely munkája: első látásra kevésbé feltűnő, mert a szerző került minden harsányan ható eszközt; viszont oly nagyszabású és gazdag az érzés finomságára nézve, hogy ez megint csak nem mérhető fel az első benyomások révén.

Alaposan tanulmányoznom kellett az Ön művét. Valósággal el kellett fojtanom a nyilvánvaló remekmű láttán érzett örömet ahhoz, hogy legalább hozzávetőleg érzékeljem azon mélységet, amely csak a mű lassú, fokozatos befogadása folyamán mutatkozik meg. Az ámulattól nem voltam képes véleményt formálni, vagy inkább véleményem pillanatról pillanatra változott, és lett egyre kedvezőbb.

Mínthogy a kiváló szerző, aki – kedves, hű Barátom! – Önnel azonos, tisztában volt vele, hogy jobban kedvelem az egyszerű, tiszta, mélyreható és telített költőiséget az egyéb stilisztikai jellegzetességeknél, örömmel tölt el ama figyelmesség, melyet tanúsított irántam, amennyiben lemondott minden valamelyest is durvább hatásról, valamint a hatáskeltés minden szokásos, önmagában akár ártalmatlannak is tekinthető eszközéről, és feltételezte rólam, hogy követni tudom Önt a legjelentéktelenebbnek rémlő, ugyanakkor legárnyalattelibb érzemények útján.

Azt még nem tudom, hogy képes vagyok-e ugyanazzal a szemmel nézni az Ön által közvetített képet, mint aminővel Ön festette, de annyi bizonyos, hogy napról napra új mélységeket fedezek föl benne, és könnyen lehetséges, hogy folyamatos előrehaladásom közepette nem és nem jutok el ama legvégsőig, amely ott rejlik a műben. De bárhogy lesz is, Ön olyan művet juttatott el hozzám, amelyet a legnagyobb lelki rokonságban érzek önmagammal.

Amint látja, kedves barátom, tökéletesen egyetérték Önnel, amikor azt írja nekem, hogy *A megjelölt fenyő* „talán bizony szebb is”, mint *A nővérek* című elbeszélése, melyet gróf Mailáth János elfogadott közlésre a mi Iris almanachunkba. Ám az Ön javaslata, miszerint az Irisben *A megjelölt fenyő* jelenjen meg *A nővérek* helyett, másfelől *A nővérek* a Rajnai Zsebkönyvből lásson napvilágot, amelynek Ön eredetileg *A megjelölt fenyőt* szánta, több okból sem kivitelezhető. Gróf Mailáth jelenleg nem foglalkozik az Iris szerkesztésügyi ügyével. Minden erejét a Kossuth elleni küzdelem foglalja le, különösen az örökvaltság kérdéskörében, amely ha megvalósul, a jobbagság végleges felszámolását jelentené Magyarországon. Hazámban az utóbbi hetek során különösen kiéleződtek a politikai konfliktusok. A haladóparti konzervatívok vagy konzervatív liberálisok megtámadtatnak mind az őskonzervatívoktól, mind a nemzeti radikálisok részéről. Az okos és szkeptikus gróf Széchenyi az általa alapított pesti Magyar Tudós Társaság (Akadémia) legutóbbi ülésén ezt találta mondani: „Ha Isten rám bízna a választást az igazság és az igazság iránti törekvés között, úgy én okvetlenül ez utóbbit választanám.” Hasonlóképpen állnak a szabadság kérdésével a magyarok. Magával a szabadsággal nem tudnának mit kezdeni, de a szabadság iránti törekvés kellemes és intenzív elfoglaltságot kínál nekik.

A magyaroknak azzal lehetne kedvet csinálni az osztrák tartományokhoz való szorosabb csatlakozásra, ha ez utóbbiakat olyan helyzetbe hoznák, amely irigylésreméltónak tüntetné fel őket honfitársaim szemében, és olyan közjogi formát adnának nekik, mely tartalmazná az önállóság ama garanciáit, mint aminők Magyarországnak már megvannak. Ily módon Magyarország az ősi alkotmány feladásával nem veszteséget szenvedne, hanem nyerne valami jobbat. Ez csak oly módon történhetne, ha minden nem magyar tartomány közös alkotmányt kapna.

Látja, kedves barátom, a magyarok – mármint a magyarok az én személyemben – már megint reformálni akarják Ausztriát! Én éppenséggel nem vagyok az alkotmány feltétlen híve, de az imént mondott eszköz nélkül sohasem lehet kiragadni Magyarországot abból az elszigetelt és abszurd állapotból, amelyben van.

Tavaly októberben kiadtam Tocqueville főművének, a *La démocratie en Amérique*-nek magyar fordítását. Haladóparti politikusaink – gróf Teleki, báró Wesselényi, báró Eötvös, Deák, Szalay etc. – úgy olvassák a művet, akár a Szentírást. (Széchenyi és Eötvös jól tudnak franciául, ők bizonyára már régen elolvasták eredetiben.) Még Kossuth is, aki, ha így megy tovább, sok bajnak lesz okozója, jelenleg a magyar Tocqueville-t olvassa, nagy igyekezettel; vagy legalábbis újabb vitairataiban hemzsegnek a Tocqueville-idézetek.

Ezek a nagy államférfiak, úgy látszik, azzal tisztában vannak, hogyan működik a demokrácia Amerikában. Bárcsak azt is tudnák, Magyarországon hogyan működik a demokrácia! Ha nem tévedek – elvégre nem vagyok politikus! – hazánkban a nemzeti eszme éles ellentétben áll a polgári fejlődéssel, és mindkettővel szemben áll a demokrácia. Eből a feszültségből irtózatossá erejű vihar kerekedik előbb vagy utóbb, amely azonban nem valamely polgári forradalomhoz, inkább egy középkori parasztháborúhoz fog hasonlítani. Báró Eötvös, aki, mint Ön is tudja, szintén szerzőim köréhez tartozik, nemrég közreadott az én kiadásomban egy terjedelmes regényt az 1514-es nagy magyar parasztháborúról, amely hazánk történetének mindmáig legsúlyosabb katasztrófája. Ez a báró Eötvös-féle regény figyelmeztetésnek tekinthető, miszerint néhány éven belül hasonló parasztháború törhet ki, melynek során parasztjaink lemészárolják a nemességét.

Nem akarok Kasszandra szerepében tetszelegni. És már azt is elborzasztónak találnám, ha megszűnne a cenzúra, és behozatna a sajtószabadság. Akkor aztán jön a forradalmi néptömeg: az emberkéek lefoglalják a sajtómat, és kinyomtatnak bármit, ami eszükbe jut...

Most azonban be kell fejeznem, ha nem akarom túlerőltetni a szememet. Még egy utolsó, csaknem bolondos ötlet. Az imént említettem báró Eötvöst. Ő ugyanúgy félig-meddig konzervatív liberális, mint Ön, kedves barátom, és összefüggésekben gazdag, hosszadalmas regényeket publikál kiadásomban, úgymint *A falu jegyzője* vagy *Magyarország 1514-ben*. Hirtelen eszembe jutott: e tekintetben Ön is követhetné példáját, vagy akár túl is szárnyalhatná. Utolsó előtti levelében Ön elbeszél egy szép mondát Wittinghausen várának létrejöttéről, melyből napjainkra csak a dűledéke maradt. Ön a vár pusztulásának történetét mesteri módon feldolgozta *Az ősvadon* című elbeszélésben. Hátha megírná egy másik műben a vár felépülését is...

Nagy örömmre szolgál, hogy a családban minden rendjén, és hogy az Ön kis unokahúga felgyógyult a torokgyíkból. De erről, valamint az Ön előttem igen becses levelének összes többi témájáról majd akkor, ha egészséges lesz a szemem. Még egyszer, fogadja legmélyebb és legbensőbb hálámat, az új elbeszélés nyújtotta élményért is, és ezer üdvözlötlet küld mind Önnek, mind szeretteinek

az Ön hű barátja.

Heckenast Gusztáv (1811–1878) nemcsak a korabeli magyar irodalom színe-javát publikálta: Adalbert Stifternek is ő volt a kiadója, és ő indította el az írói pályán a Mikszáthtal egyvívású Peter Roseggert. Stifterhez írt levelei az író hagyatékában találhatóak, és közreadásra várnak. A fontosabb olvasható levél irodalmi fikció: eredetileg németül írtam egy rendezvény alkalmából, amelyre Stifter szülőhelyén, Oberplanban került sor (ma:

Hornj Planá, Cseh Köztársaság). 1845 tavaszán Stifter valóban elküldte Heckenastnak A megjelölt fenyő című elbeszélést, és az valóban nem került be a Mailáth szerkesztette Iris almanachba, hanem a Rheinisches Taschenbuchban jelent meg. Amúgy a korszak ismerője számos pontatlanságra bukkanhat a szövegben: ezek a fikcióból adódnak, és szándékosak.

(Márton László)

Márton László (1959, Budapest): az ELTE magyar-német- szociológia szakán végzett. Íróként és műfordítóként él Budapesten. Legutóbbi önálló fordításkötete Goethe *Faustjának* teljes magyar kiadása.